

15 MAJA

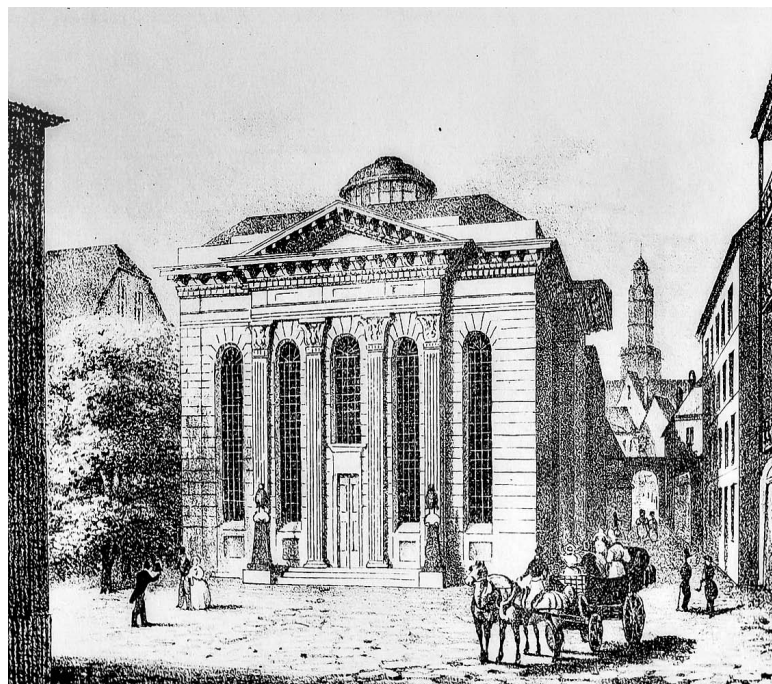
Synagoga Pod Białym Bocianem

Wrocławska Dzielnica Czterech Wyznań, zwana inaczej Dzielnicą Wzajemnego Szacunku, to jedno z najczęściej odwiedzanych przez turystów miejsc we Wrocławiu. Jednym z głównych obiektów na Ścieżce Kulturowej Czterech Świątyń jest Synagoga Pod Białym Bocianem. Czy wyglądałaby dziś tak pięknie, gdyby nie ważne decyzje podjęte w połowie lat 90. XX w.? To właśnie 15 maja 1995 r. Fundacja Współpracy Polsko-Niemieckiej przeznaczyła 200 tys. zł na wstępne prace porządkowe i remontowe, a dzięki kolejnym darczyńcom możliwe stało się w następnych latach ukończenie renowacji i udostępnienie odnowionej synagogi 6 maja 2010 r.

Synagoga Pod Białym Bocianem to obecnie jedno z najciekawszych miejsc na mapie życia kulturalnego we Wrocławiu. Jej losy są jednak przede wszystkim niezwykłym przykładem skomplikowanej historii miasta, które od zawsze było wielokulturowe i wielowyznaniowe.

Pierwsze plany wzniesienia we Wrocławiu synagogi, która miałaby służyć dość licznej wówczas gminie żydowskiej, pojawiły się już pod koniec XVIII w., jednak do wstępnych prac przystąpiono dopiero na początku lat 20. XIX w. Świątynię postanowiono wznieść na działce przy Antonienstrasse, czyli obecnej ul. św. Antoniego 35, w miejscu, gdzie wcześniej stała gospoda Pod Białym Bocianem. To właśnie po niej synagoga przejęła nazwę, choć powszechnie zaczęto jej używać dopiero w latach 60. XX w. Z różnych przyczyn budowa przeciągała się w czasie i na dobre ruszyła dopiero w 1827 r. Neoklasycystyczny gmach zaprojektował wybitny niemiecki architekt Carl Ferdinand Langhans, zaś wnętrze świątyni ozdobił żydowski malarz Raphael Biow. Jak pisze Aleksander Gleichgewicht, „pierwsze nabożeństwo odbyło się 10 kwietnia 1829 r., 13 dni przed oficjalną ceremonią otwarcia synagogi. Przez kolejne 18 lat funkcjonowała ona jako prywatna świątynia Towarzystwa, by w 1847 r. stać się główną i ogólnodostępną synagogą, rosnącej w siłę i znaczenie, liberalnej frakcji wrocławskiej gminy żydowskiej”.

W 1872 r. po powstaniu majestatycznej Nowej Synagogi przy Podwalu Świdnickim, zwanej także Synagogą na Wygonie, tę znajdującą się pomiędzy dzisiejszymi ulicami Włodkowica i św. Antoniego przejęli Żydzi konserwatywni. W 1905 r. dokonano znacznej przebudowy, która była wynikiem wymogów religijnych. Kolejne radykalne zmiany i unowocześnienia wprowadzono podczas remontu przeprowadzonego w 1929 r. z okazji stulecia jej istnienia.

Synagoga Pod Białym Bocianem pomiędzy obecnymi ulicami Pawła Włodkowica i św. Antoniego. Według nieznanego rysunku grafikę przygotował Maksymilian von Grossmann, ok. 1830 r., fot. w: Olgierd Czerner „Wrocław na dawnej rycinie” za: www.polska-org.pl

Synagoga w połowie lat 30. XX w., fot. za: www.polska-org.pl

Tragiczny okres w dziejach świątyni nadszedł wraz z Nocą Kryształową. To właśnie wtedy, w nocy z 9 na 10 listopada 1938 r. niemieckie bojówki zdewastowały jej wnętrze. Sukcesywnie niszczona w 1943 r. stała się warsztatem samochodowym oraz magazynem zrabowanego mienia żydowskiego, zaś jej dziedziniec został Umschlagplatzem, czyli miejscem zbiórki deportowanych do obozów zagłady Żydów.

Po zakończeniu II wojny światowej we Wrocławiu ponownie zaczęli osiedlać się Żydzi, już w sierpniu 1945 r. starając się o odzyskanie swojej świątyni. Własnymi środkami dostosowali ją ponownie do potrzeb kultu religijnego. Miejscem spotkań dla kilku tysięcy wrocławskich Żydów była do 1966 r., kiedy przez komunistyczne władze została zamknięta pod pretekstem złego stanu technicznego. Od tego czasu rozpoczął się okres sukcesywnej dewastacji obiektu, ale jeszcze przez dwa lata odbywały się w niej nieliczne nabożeństwa.

W 1974 r. synagogę przejął Skarb Państwa, który oddał ją w użytkowanie Uniwersytetowi Wrocławskiemu. Planowano urządzić w niej bibliotekę i czytelnię, jednak szybko zawieszono wstępne prace adaptacyjne. Budynek stał

pusty i niszczał, a wkrótce nastał czas przekazywania go z rąk do rąk, jednak żaden z nowych właścicieli – ani Centrum Kultury i Sztuki dysponujące gmachem od 1984 r., ani Akademia Muzyczna, która była w posiadaniu obiektu od 1989 r. – nie dysponował na tyle dużymi środkami finansowymi, by wyremontować gmach. W 1992 r. synagoga stała się własnością prywatną, jednak nowy właściciel również nie podjął się remontu, więc obiekt popadał jeszcze bardziej w ruinę.

Po przemianach politycznych w 1989 r. wrocławska społeczność żydowska rozpoczęła starania o zwrot swojej synagogi. Udało się to dopiero po kilku latach dzięki staraniom ówczesnego metropolity wrocławskiego kard. Henryka Gulbinowicza. Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego wykupiło synagogę i w kwietniu 1996 r. przekazało ją odrodzonej Gminie Wyznaniowej Żydowskiej we Wrocławiu.

Jak podaje m.in. kronika najważniejszych wydarzeń we Wrocławiu, prowadzona przez Towarzystwo Miłośników Wrocławia w formie kalendarium publikowanego w „Kalendarzu Wrocławskim”, po raz pierwszy przedstawiciele gminy żydowskiej wkroczyli do Synagogi Pod Białym Bocianem 15 maja 1995 r., czyli jeszcze

Synagoga w 1979 r., fot. za: www.polska-org.pl

przed jej oficjalnym odzyskaniem. Tego samego dnia Fundacja Współpracy Polsko-Niemieckiej podjęła decyzję o przeznaczeniu 200 tys. zł na wstępne prace porządkowe i remontowe. Jak pisze w swoim opracowaniu historycznym Aleksander Gleichgewicht, *„we wrześniu 1995 r. w zrujnowanej synagodze odbyło się pierwsze nabożeństwo z okazji święta Rosz ha-Szana, w którym udział wzięło około 400 osób. Wtedy też po raz pierwszy wystąpił Chór Synagogi pod Białym Bocianem pod dyktando Stanisława Rybarczyka”*.

W maju 1996 r. rozpoczął się długotrwały i skomplikowany proces renowacji zdewastowanej synagogi. Szczególnie ważnym momentem w latach 90. było nabożeństwo i spotkanie, do którego doszło w listopadzie 1998 r., 60 lat po wydarzeniach Kryształowej Nocy: *„Obecny był Jerzy Buzek, ówczesny premier rządu RP [...] oraz Bogdan Zdrojewski, ówczesny prezydent Wrocławia [...]. Był to kulminacyjny punkt starań na rzecz odzyskania i uratowania synagogi prowadzonych przez Michaela Schudricha, obecnego naczelnego rabina Polski, oraz Jerzego Kichlera, ówczesnego przewodniczącego Związku Gmin Wyznaniowych Żydowskich w RP oraz Gminy Wyznaniowej Żydowskiej we Wrocławiu. Działania Jerzego Kichlera były kontynuowane przez kolejnych liderów społeczności żydowskiej – Ignacego Einhorna i Klarę Kołodziejską, Karola Lewkowicza i Józefa Kożucha”* – pisze A. Gleichgewicht.

Nowy rozdział w dziejach Synagogi Pod Białym Bocianem nastąpił wraz z utworzeniem w niej Centrum Kultury i Edukacji Żydowskiej. Stało się to 7 maja 2005 r. za sprawą Bente Kahan, mieszkającej we Wrocławiu norweskiej artystki żydowskiego pochodzenia. Rok później z inicjatywy Bente Kahan i Macieja Sygita powstała Fundacja Bente Kahan. Dzięki wsparciu finansowemu m.in. gminy Wrocław, Związku Gmin Wyznaniowych Żydowskich w RP oraz instytucji zagranicznych rozpoczęła się kolejna renowacja Synagogi pod Białym

Bocianem, która przywróciła obiektowi jego dawną świetność.

Długo wyczekiwana uroczysta inauguracja Synagogi odbyła się 6 maja 2010 r. Od tego czasu służy ona nie tylko jako świątynia społeczności żydowskiej, ale też prężnie działające centrum kulturalne. Sąsiadując z cerkwią prawosławną oraz kościołami rzymskokatolickim i ewangelicko-augsburskim, tworzy Ścieżkę Kulturową Czterech Świątyń, gdzie przy wsparciu władz miasta realizowany jest wspólny program kulturalnych i edukacyjnych wydarzeń.

Synagoga Pod Białym Bocianem w dniu jej inauguracji, 6 maja 2010 r.,
fot. Barbara Maliszewska za: wikimedia commons

Kamilla Jasińska

Starszy specjalista w Dziale Redakcja
Centrum Historii Zajezdnia

współpraca:

Michał Karczmarek

Wrocławski przewodnik miejski
Via Bratislava